

УДК 631.115.1:338.246.027

Коробка С.В.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту**Львівського національного університету ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького***МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ФАКТОР СТИМУЛЮВАННЯ
РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ****SMALL BUSINESS PROMOTION AS A FACTOR OF RURAL DEVELOPMENT****АНОТАЦІЯ**

Описано сучасний стан сільської території, зайнятість населення, рівень заробітної плати та показники виробництва валової продукції. Встановлено, що мале підприємництво на сільських територіях має стихійний характер. Перспективним для підвищення рівня доходності сільських жителів є диверсифікація малого підприємництва, а також подано цифровий матеріал за певними їх видами. Окреслено основні проблеми, з якими зіштовхуються малі підприємства на сільських територіях. Констатовано, що активізація створення і функціонування цього виду діяльності пов'язано з його соціально-економічним потенціалом, сприяє його стійкому розвитку аграрного виробництва, росту обсягів товарного виробництва, підвищенню зайнятості та фінансового стану місцевого населення, вирішення соціальних проблем розвитку сільських територій. Отже, все очевиднішим стає те, що мале підприємництво виконує важливу роль в розвитку сільських територій. Воно не тільки ініціює тиме появу нових робочих місць, але й розширює поле ділової активності, залучаючи до трудової діяльності і тих громадян, які не мають високої конкурентоздатності на ринку праці. Мале підприємництво на сільських територіях у процесі подальшого формування сприятливих умов для його розвитку все більше буде впливати на економічне зростання, стимулювати структурну перебудову економіки держави.

Ключові слова: мале підприємництво, розвиток, сільські території, диверсифікація, стратегія державної підтримки.

АННОТАЦІЯ

Очерчено современное состояние сельских территорий, занятость населения, уровень заработной платы и показатели производства валовой продукции. Установлено, что малое предпринимательство на сельских территориях имеет стихийный характер. Перспективной для повышения уровня доходности сельских жителей является диверсификация малого предпринимательства, а также подан цифровой материал по определённым их видам. Описаны основные проблемы, с которыми сталкиваются малые предприятия на сельских территориях. Констатировано, что активизация создания и функционирования данного вида деятельности связано с его социально-экономическим потенциалом, способствует его устойчивому развитию аграрного производства, роста объёмов товарного производства, повышению занятости и финансового состояния местного населения, решения социальных проблем развития сельских территорий. Следовательно, все очевиднее становится то, что малое предпринимательство играет важную роль в развитии сельских территорий. Оно будет не только инициировать появление новых рабочих мест, но и расширит поле деловой активности, привлекая к трудовой деятельности и тем гражданам, которые не имеют высокой конкурентоспособности на рынке труда. Малое предпринимательство на сельских территориях в ходе дальнейшего формирования благоприятных условий для его развития все больше будет влиять на экономический рост, стимулировать структурную перестройку экономики государства.

Ключевые слова: малое предпринимательство, развитие, сельские территории, диверсификация, стратегия государственной поддержки.

ANNOTATION

Small business is one of the factors stimulating the development of rural areas, which is not possible without the involvement of redundant manpower. Agricultural production today is unable to provide full employment and adequate standard of living of the local population. Therefore, every technical, organizational or economic project or any innovation must be fully studied. Therefore, the article describes the current state of rural employment, wages and rates of gross production. Established that small businesses in rural areas are spontaneous. Promising to improve wage rates of villagers is diversification of small business. Digital material regarding their certain types is provided. The basic problems, small businesses face in rural areas, are described. It is noted that the activation of the creation and operation of the activity is related to its social and economic potential, it contributes to the sustainable development of agriculture, growth of volumes of commodity production, increase of employment and financial status of local people, solution of social problems of rural development. Thus, it is obvious that small business plays an important role in rural development. It not only initiates the growth of new jobs, but also expands the field of business activity, providing with workplaces those citizens who do not have high competitiveness in the labor market. Small businesses in rural areas in the subsequent creation of favorable conditions for its development will increasingly affect economic growth, promote economic restructuring of the state.

Keywords: small business, development, rural development, diversification, strategy of state support.

Постановка проблеми. Одним із результатів ринкового реформування аграрного сектору є становлення і розвиток різних форм господарювання, зокрема і на сільських територіях малого підприємництва. До цієї категорії господарств належать підприємства різних форм власності із кількістю працюючих до 50 осіб та обсягом річного валового доходу не більше 70 млн. грн. [1]. Тобто, сюди належать фермерські господарства, підсобні господарства, споживчі кооперативи та інші господарства населення, які згідно з чинним законодавством належать до непередприємицької діяльності. Варто зазначити, що значна частка з перерахованих підприємств є високотоварним.

Село і сільські території – не тільки місце проживання значної частини населення нашої країни, а і середовище соціально-культурного розвитку, місце роботи і відпочинку. Сільські території становлять основу сільського виробництва, тут зосереджено 41,6 млн. га. сільськогосподарських угідь, з яких 20,5 млн. грн. є у володінні сільськогосподарських підприємств, 16,0 млн. га – у власності громадян, 5,1 млн. га –

у користуванні інших землекористувачів. Тут налічується близько 28,5 тис. сіл, де проживає 14,3 млн. жителів, із них 8,5 млн. осіб працездатного віку [2].

Сільськогосподарське виробництво сьогодні не в змозі забезпечити повну зайнятість та належний рівень життя сільських жителів, тому виникає необхідність пошуку нових шляхів зайнятості та покращення добробуту своїх родин.

Питання розвитку малого підприємництва на сільській території є актуальним, проте недостатньо вивчене. Варто зазначити, що саме цей вид діяльності має бути одним із вирішальних чинників на шляху до вирішення основних проблем сільських територій (низький рівень розвитку, старіння та занепад сільських територій).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність і особливості розвитку малого підприємництва досліджувати такі науковці, як З. Варналій, Ю. Губені, В. Збарський, М. Малік, В. Масель-Веселяк, П. Саблук та інші, які зазначають важливу роль малого підприємництва. Проте багато аспектів розвитку малого підприємства, зокрема на сільських територіях залишилися не вивченими і вимагають проведення подальших досліджень, особливо за умов кризи, яка сьогодні виникла в економіці країни.

Метою статті є аналіз особливостей малого підприємництва на сільських територіях, а також розробка методичних підходів до формування організаційно-економічного механізму активізації розвитку в умовах наявних економічних реалій.

Виклад основного матеріалу. Розвиток малого підприємництва є важливим аспектом відродження сільських територій в Україні. Водночас воно виступає важливим сектором економіки, виконує особливу роль у створенні конкурентоспроможної продукції, оскільки є основою для подальшого розширення виробництва і покращення добробуту сільського населення.

Кількість діючих сільськогосподарських підприємств з року в рік зменшується. Відтак, якщо у 2002 році діяло 61178 підприємств то у 2013 році – 55858 підприємств. Що стосується організаційно-правових форм господарювання, то частка малих форм господарювання залишається значною і у 2013 році становить 73,2% [3].

Аналіз зайнятості сільського населення за останні роки свідчить, що частка залучених у сільськогосподарське виробництво з року в рік зменшується з 721,8 тис. осіб у 2010 до 659,9 тис. осіб – 2013 році, це дає можливість говорити про вивільнення трудових ресурсів. Заробітна плата залишається нижчою від доходів селян, які працюють в інших сферах зайнятості. Відтак середньомісячна заробітна плата у сільському господарстві у 2013 році становить 68,6% від зарплати в економіці [3].

Проте виробництво валової продукції на малих підприємствах в загальному обсязі валової

вої продукції сільського господарства щорічно зростає і в 2013 році становило 71,6% проти 34,7% у 1990 році [3]. Варто зазначити, що таке зростання питомої ваги валової продукції господарств малого підприємництва на сільських територіях є нестабільним і коливається за роками. Водночас продовжується зростання земельних площ малого підприємства і середній розмір малого підприємства на сільських територіях. Це свідчить про концентрацію землі та виробничих запасів у малих формах господарювання та пристосування їх до умов ринкової економіки.

Значна частка малих підприємств (21,4%) є збитковими, а рентабельність виробництва більшості видів сільськогосподарської продукції недостатня для забезпечення розширеного відтворення.

Діяльність малого підприємництва на сільських територіях має стихійний характер виробництва. Сільське господарство України, як і в інших країнах світу, як і раніше залишилося не привабливим для потенційних інвесторів. Значною мірою це пов'язано з ізольованістю галузі, а саме складністю виробництва і великою залежністю від об'єктивних факторів (природних, економічних, технічних історичних та інших).

До переваг малого підприємництва на сільських територіях можна віднести малі внутрішньогосподарських витрат; простіший процес управління виробництвом, більший контроль за самим процесом виробництва; невеликий розмір земельних ресурсів; можливість займатися немасштабними видами виробництва, які можуть бути рентабельними в межах самого підприємства (бджільництво, садівництво, виноградарство) [4].

Стратегія розвитку сільського господарства України на період до 2020 року передбачає збільшення: кількості суб'єктів малого підприємства в розрахунку на 10 тис. сільського населення; кількості зайнятих у підприємницьких структурах різних галузей, що функціонують на селі – у 1,5 рази; частки доходів сільських домогосподарств від підприємницької діяльності та самозайнятості – до 15% [2].

Отже, можна говорити про визнання важливої ролі малого підприємства в системі багатокладної аграрної економіки. Вони сприяють вирішенню проблем продовольчого забезпечення населення сільських територій і цим сприяють забезпеченню продовольчої безпеки загалом. Все частіше власники малих підприємств на сільських територіях із основним видом діяльності диверсифікуються у несільськогосподарські види, а саме – переробка сільськогосподарської продукції, заготівля сировини, ремонт сільськогосподарської продукції, а також надання різноманітних видів послуг.

Здійснивши аналіз діючих і перспективних напрямів диверсифікації в Україні, можна виокремити такі пріоритети розвитку диверси-

фікації видів підприємницької діяльності на сільських територіях, які зображені на рис. 1. Вважаємо, що немає доцільності описувати кожен з видів, проте охарактеризуємо деякі з них цифровим матеріалом.

Останніми роками все більшої популярності набуваю екологічно чисті та органічні продукти харчування. Такий напрям діяльності є перспективним для малого підприємництва на сільських територіях. Нині в Україні діє 160 сертифікованих органічних господарств, які у своєму користуванні мають 370 тис. га сільськогосподарських угідь (з яких 76,4% – рілля) [5].

Перспективним видом диверсифікації підприємницької діяльності на сільських територіях є агро- та зелений туризм. Цей вид діяльності є дієвим засобом стабільного соціального розвитку села. Сьогодні в Україні діє 150 туристичних садиб [6].

Ознайомившись з наведеним матеріалом, можна говорити про великі можливості для здійснення підприємницької діяльності на сільських територіях, проте, із позитивними тенденціями існують і проблемні моменти функціонування.

Основними проблемами, з якими зіштовхнулися малі підприємства на сільських територіях, є:

- низький рівень дієвості та ефективності регіональних і місцевих стратегій та програм підтримки;

- несприятливість економіко-правового середовища комерційної господарської діяльності на сільських територіях (обмеженість попиту, ресурсів, інвестицій, занедбаність інфраструктури, недостатність соціально-побутових умов) та несформованість дієвих економічних стимулів до формування і розвитку інвестиційної діяльності малих підприємств на сільських територіях;

- відсутність ефективних інституцій та механізмів фінансово-кредитного, інвестиційного та інформаційного забезпечення становлення та розвитку кооперативних відносин між суб'єктами малого підприємництва на сільських територіях;

- недостатня участь місцевих адміністрацій та органів місцевого самоврядування у формуванні сприятливого економіко-правового середовища комерційної господарської діяльності на сільських територіях;

- погіршення людського капіталу, брак навичок, необхідних для започаткування і здійснення підприємницької діяльності, низький рівень престижності праці на селі, обмеженість доходів сільського населення, високий рівень безробіття.

Стратегія державної політики, щодо розвитку, створення та функціонування малого підприємництва на сільських територіях повинна здійснюватися у двох напрямках. Перший – реалізація державної поведінки спрямована на реформування політики доходів та системи їх оподаткування. Доцільність цього напрямку сприятиме розширенню ємності споживчого ринку і подолання бідності на сільських територіях. Зменшення рівня доходів населення призводить до скорочення обсягів споживання населення, а відтак до звуження ємності аграрного ринку.

Підвищення рівня платоспроможності населення є гарантією зростання ліквідності сільськогосподарської продукції, а відтак і розширення попиту на неї, що призведе до покращення умов розвитку малого підприємництва на сільських територіях.

Другий напрям формується з таких складових:

- переорієнтація податкового закону на потреби розвитку підприємництва на сільських територіях;

- розширення видаткової частини програми сприяння розвитку малого підприємництва з окремим виділення сільських та міських блоків зі спрямуванням коштів відповідно до пріоритетів територіального розвитку;

- створення при органах місцевої влади спеціальних підрозділів з питань стосовно влади і бізнесу;

- кооперація виробників для створення мережі переробних та збутових потужностей;

- формування мережі кооперативних банків;

- визначення дигресивних та інвестиційно-привабливих територій;

- розробка заходів щодо підготовки та перепідготовки кадрів у відповідності до потреб територій;

- оцінка потенціалу створення нових видів діяльності малого підприємства на сільських територіях того чи іншого регіону;

- забезпечення нормативно-правового врегулю-

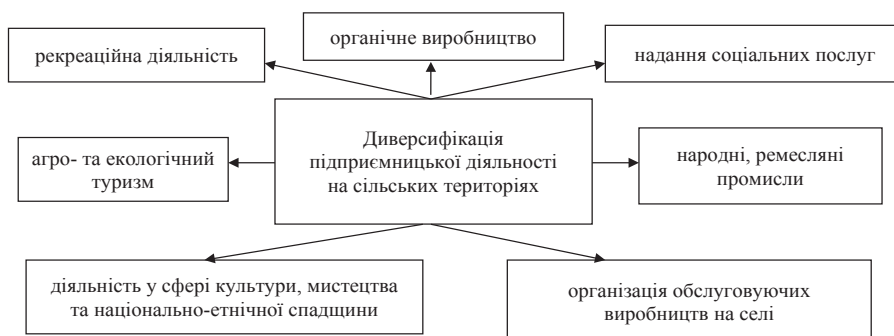

Рис. 1. Диверсифікація підприємницької діяльності на сільських територіях

Узагальнено автором

вання процесу стимулювання та розвитку нових видів диверсифікації малого підприємництва на сільських територіях.

Висновки. Все очевиднішим стає те, що мале підприємництво виконує важливу роль в розвитку сільських територій. Воно не тільки ініціюватиме виникнення нових робочих місць, але й розширить поле ділової активності, залучаючи до трудової діяльності і тих громадян, які не мають високої конкурентоздатності на ринку праці.

Реалізація запропонованих заходів з розвитку малого підприємництва в сільській місцеві і їх державної підтримки будуть сприяти досягненню стратегічних цілей: підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на основі інвестиційної спрямованості й модернізації галузі; стійкому розвитку сільських територій, підвищенню зайнятості та рівня життя сільського населення. Мале підприємництво на сільських територіях у процесі подальшого формування сприятливих умов для його розвитку все більше буде впливати на економічне

зростання, стимулювати структурну перебудову економіки держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності : Указ Президента // Урядовий кур'єр. – 2008. – 7 жовтня.
2. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України у період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Масель-Веселяка. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с.
3. Сільське господарство України за 2013 рік : статистичний збірник / за ред. Н.С. Власенко. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 390 с.
4. Економіка сільського господарства / П.П. Руснак, В.В. Жебка, М.М. Рудий, А.А. Чалий ; за ред. П.П. Руснак. – К. : Урожай, 1998. – 320 с.
5. Камінський В. Органічне землеробство – шлях до продовольчої безпеки // Журнал Верховної Ради України «Віче». – 2014. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/4161>.
6. Сільський зелений туризм. Спілка сприяння сільського зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.greentour.com.ua/ukrainian>.